

Martin von Mackensen
op Warmonderhof

‘De kracht die ons vanuit de toekomst tegemoet komt, is werkzaam in ons’

Hoe komen we ertoe om te veranderen; om écht anders te kijken, anders te denken, anders te doen? Wat vormt een eye-opener – wat opent onze ogen? Wat laat mensen zien dat de aarde en alles wat daarop leeft een samenhangend, levend organisme vormt? De essentie is, volgens Martin von Mackensen, om een persoonlijke verbinding aan te gaan.

Groene berghellingen met een smalle strook ‘sneeuw’ en een skilift. Deze beelden in de media begin januari tonen hoe graag mensen vast willen houden aan het oude. Iedereen ziet dat het niet het idee van skiën is om bij plus tien graden over een smalle baan papperige kunstsneeuw naar beneden te glijden. Maar de lift draait. De sneeuwkanonnen draaien. En de skiërs skiën. Mensen

gebieden. En ook tot de vlaaien van biodynamische koeien.

Landbouwcursus

De Landbouwcursus van Rudolf Steiner – die feitelijk gaat over wat het idee van landbouw is – is ook een eye-opener. Maar waar *Silent Spring* insloeg als een bom, vormen de Pinkster-voordrachten uit 1924 een heel

V E R D I E P I N G

zaak (er was geen bewijs dat DDT schadelijk was), maar wonnen het recht op meer onderzoek. Hun strijd en hun onderzoek werden opgepikt door Rachel Carson en vormden mede de aanzet tot het schrijven van *Silent Spring*.

Kalk is dier geweest

Dit verhaal over Marjorie Spock hoorde ik van Martin von Mackensen, die half decem-

houden graag vast aan hun plan. Maar het beeld van de skiërs op de groene hellingen blijft hangen. Het vormt een *eye-opener*, een begin van verandering.

Als vogels niet meer zingen

Een eye-opener die veel verandering bracht, was het boek dat Rachel Carson in 1962 schreef over de gevolgen van landbouwgif voor de natuur, *Silent Spring*. Het beeld van een lente waarin geen vogels meer zouden zingen, liet zien wat veel mensen zich niet realiseerden: dat gif tegen insecten ook insectenetters verdelgt, en eters van insectenetters. DDT werd zelfs gevonden bij ijsberen op de Noordpool. Het boek zette enorm veel in beweging: een enorme groei van biologische landbouw en van milieuorganisaties, meer milieuwetgeving en strengere eisen aan het gebruik van gif. Maar 60 jaar later zien we dat dit nog niet ver genoeg gaat. Landbouwgif blijkt door te dringen tot middenin natuur-

langzaam groeiende boom die door steeds meer mensen wordt gezien en verzorgd en waar steeds meer mensen de vruchten van plukken. Vandaag de dag zijn er ruim 7000 Demeter boerderijen in 65 landen op alle continenten. Dat is natuurlijk nog steeds ienienie in vergelijking met de rest van de landbouw, maar toch is het indrukwekkend dat de woorden die Steiner in 1924 uitsprak – en die toch behoorlijk moeilijk te volgen zijn – 99 jaar later over de hele wereld, van China tot Chili, bestudeerd worden en inspiratie bieden voor landbouw die uitgaat van de samenhang van alles wat leeft.

Ook euritmiste en vrijeschoolerares Marjorie Spock had een biodynamische tuin op Long Island in New York, toen de regering in 1957 besloot om drie miljoen hectare vanuit vliegtuigjes te besproeien met DDT om een uitheemse mot te bestrijden. Marjorie voerde samen met Mary Richards een jarenlange juridische strijd voor het recht om op je eigen grond gifvrij te mogen telen. Ze verloren de

ber op uitnodiging van de BD-Vereniging en Warmonderhof een themadag verzorgde over wat het idee is van bemesting. Het was een bijzondere dag. Martin kreeg het voor elkaar om, ondanks de taalbarrière, een levendige verbinding aan te gaan met het 50-koppige publiek.

Zijn verhaal over kalk zal me bijblijven. “De meeste kalk op de wereld is dier geweest”, zei hij. Uit schelpen op de zeebodem zijn kalkkrotten ontstaan, waaruit kalk mee spoelt met regenwater en rivieren. Planten nemen kalk op uit de bodem (“en als er heel weinig kalk is maken de wortels de bodem zuur waarbij het groeipunt een sfeer vooruit werpt, een zone waar nog geen wortel is, maar waar het ook geen bodem meer is”). Dieren eten planten met kalk (“luzerne is zo kalkrijk dat je 350 kilo kalk per hectare de stal inbrengt, zoveel dat het voor koeien niet goed is het puur te eten”). Mensen krijgen kalk binnen via hun voeding en ontlenen er stevigheid aan in hun botten.

Tot nu toe had ik een statisch beeld van kalk. Bij het woord 'kalk' dacht ik aan een krijtje. Of een schelp. Maar na dit verhaal – over kalk als een mineraal dat is verbonden met een zielsmatig proces; als een dier die steen is geworden – zie ik voor me hoe kalk door het leven stroomt. Ik heb er een meer persoonlijke verhouding toe gekregen. En die verbinding is, vertelt Martin terwijl hij op zijn trouwring wijst, essentieel om het leven te begrijpen.

De Kelten vervoerden 3000 jaar geleden kalk per boot over een afstand van 150 kilometer om de grond te verbeteren voor hun kleinschalige landbouw. Hoe wisten ze dat kalk daar goed voor was?

Klei lijkt op een plant

Om begrip te krijgen – van bemesting, kalk, koeien, een boerderij, etc. – kijk je allereerst naar feiten, vertelt Martin. Daarna verbind je je ermee en maak je een beeld. “Zo’n beeld geeft mij wijsheid in mijn handelen. De ervaring van het eigen beeld is te vertrouwen; misschien wel meer te vertrouwen dan al het andere.”

Hoe kun je klei begrijpen? Feit is dat een gram kleimineraal door de gelaagde structuur 800 vierkante meter oppervlak in zich heeft. Moeilijk voor te stellen. “Wat is klei? Hoe ontstaat dat?”, vraagt Martin en de zaal blijft stil. Ik realiseer me dat ik, wonend op polderklei en ondanks mijn studie Landbouwplantenteelt in Wageningen, het antwoord ook niet weet. Ja, klei ontstaat vanuit het gruis dat rivieren van rotsen af schuren en langs de oever afzetten. Maar die afzetting is dus niet gewoon een stapel stof, maar

'De plant is bodem en de bodem is plant. De opgave voor elk landbouwbedrijf is om een levende organische stof op te bouwen.'

heeft een soort miniatuur-bladerdeeg-achtige structuur. Hoe ontstaat dat? Volgens Martin vormen de afgeslepen steen-

deeltjes, opgelost in water, een soort colloïdale oplossing, waarin deeltjes klonteren, en weer oplossen, aangroeien, oplossen, aangroeien tot de typische kleistructuur ontstaat. Klei kan zwellen en krimpen, water en voedingsstoffen opnemen en weer afgeven. “Dat is toch niet de eigenschap van een steen?”, zegt Martin. “Het lijkt wel een plant! Als je een verbinding aangaat met de klei, dan kun je al die laagjes die stoffen opnemen en afgeven ervaren als leven, als bladoppervlak, als huid.”

Mest als drager van samenhang

Wat is nu het wezen van bemesting? Toen de Flevopolder werd ingepolderd, moesten er eerst planten groeien om de bodem bewerkbaar te maken. “De huid van de aarde

bestaat uit plantenresten die voeding bieden aan andere planten. De plant brengt substantie in een vorm. Hij grijpt losse materie bij elkaar en maakt er een geheel van. De plant is bodem en de bodem is plant. De opgave voor elk landbouwbedrijf is om een levende organische stof op te bouwen.”

Dieren vervullen daarbij de rol dat ze de omgeving concentreren. In honing komen de bloemen uit het landschap samen. Een koeienvlaai is geconcentreerde omgeving. “Maar een koeienvlaai is niet alleen stof, aan die stof is ‘waarneming’ verbonden. Een koe is de hele tijd bezig met snuiven en kijken. Terwijl ze eet beleeft ze van alles. Er zit acht uur herkauwen in die mest. Bij vertering verdwijnt de vorm en ontstaat kracht.”

Bemesting is iets anders dan voeding. Mest is drager van samenhang. Door te bemes-

'In het doen wordt wijsheid zichtbaar. In gedachten ben je al daar waar je heen wilt.'

ten bouw je samenhang op in de bodem. Voeding ontstaat echter bij het afbreken van de samenhang, legt Martin uit. Krach-

ten die tijdens de vertering vrijkomen uit een plant, voeden ons. Als boer organiseer je het opbouwen van samenhang in de levende bodem. “Dat is een ongelooflijke verantwoordelijkheid. En ook dat is bemesting. Dat is biodynamische landbouw: het zoeken van verbinding, waarbij een impuls ontstaat. In het doen wordt wijsheid zichtbaar. In gedachten ben je al daar waar je heen wilt. Daarmee is de kracht die ons vanuit de toekomst tegemoet komt, werkzaam in ons. Hij geeft een impuls. Je voelt hoe de boerderij zou moeten zijn.”

Luisteren naar de toekomst

Hoe zou het zijn als boeren, natuurbeschermers en beleidsmakers samen, vanuit verbinding, zouden luisteren naar hoe de landbouw in wezen zou moeten zijn? Zich samen afvragen wat werkelijk het idee van landbouw is. Zich een beeld proberen te vormen van een landbouw die zo mooi en wijs is, dat iedereen stappen wil zetten in die richting. Ook al is duidelijk dat het minimaal een generatie duurt om in de buurt van het ideaal te komen. Hoe zou het zijn om echt samen te luisteren? Ik ging op zoek naar eye-openers, maar misschien draait het wel om *ear-openers* ...

Een uitgebreid verslag van de studiedag met Martin von Mackensen lees je via bdvereniging.nl/dp-extra.

Tekst: **Ellen Winkel**. Zij is hoofdredacteur van Dynamisch Perspectief en verzorgt voor de BD-Vereniging ook de website en de nieuwsbrief